

Jan Roubal, průkopník ochrany slovenské a české přírody

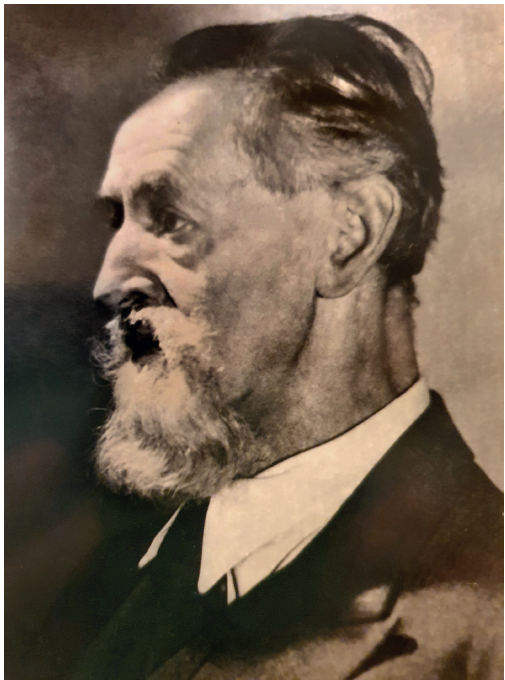
Pavel Pešout

Motto:

Pravá věda přírodní je do jisté míry určena jen vybraným jednotlivcům, jimž materiální zájem není nic a láska k přírodě všecko. (Jan Roubal, 1930)

V oboru ochrany přírody je známější na Slovensku, než u nás, středoškolský profesor Jan Roubal, rodák ze západočeských Chudenic. Jeho mimořádné vědecké dílo v oblasti entomologie (zejména Coleopter a Heteropter) bylo popsáno, zhodnoceno a publikováno mnohokrát, naposledy

a uceleně v monografii S. Benedikta a P. Bezděčky (2010)¹. Avšak Roubalův přínos k ochraně přírody nebyl dosud v Ochráně přírody publikován, s výjimkou jedné krátké zmínky (Veselý 1956). U příležitosti výročí 140 let od jeho narození tento dluh napravujeme.

Obr. 1 Jan Roubal, středoškolský profesor ze západočeských Chudenic a uznávaný entomolog, patří mezi naše nejvýznamnější osobnosti ochrany přírody. Archiv Muzea Městyse Chudenice.

Jan Roubal se narodil 16. srpna 1880 v Chudenicích v rodině drobného rolníka Jakuba Roubala jako jeden z osmi sourozenců. K přírodě ho přivedl již v dětství řídící učitel obecné školy v Chudenicích, entomolog a včelař Karel Vorreith. Entomologii a své poznání přírody dále rozvíjel v průběhu studia na gymnáziu v Klatovech, kde podnikal terénní exkurze s dalšími entomology

(Benedikt, Bezděčka 2010). Po dokončení gymnázia byl v r. 1900 přijat na Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze, kde studoval (díky finanční podpoře majitelů chudenického panství, hraběcího rodu Černínů) mj. přírodní vědy, filozofii a pedagogiku.

Již v průběhu univerzitních studií se Jan Roubal zapojil do tehdejšího přírodovědného života v Praze. Spolupracoval s prof. Fričem jako dobrovolný pracovník zoologických sbírek Národního muzea. V r. 1902 se stal členem Klubu přírodovědného v Praze, kde působil jako kustod zoologických sbírek a provedl několik přednášek zaměřených na oblast entomologie, ale i na témata ornitologická a botanická. Dne 17. ledna 1904 byl jedním z dvaceti zakládajících členů České společnosti entomologické (Okáli 1982), ve které aktivně působil po celý zbytek života a byl i jejím činovníkem.

V roce 1905 po úspěšném absolutoriu univerzity a získání učitelského diplomu začal Jan Roubal učit přírodopis jako profesorský kandidát na Akademickém gymnáziu v Praze (1906, 1908–1909) a v Roudnici n. Labem (1907)² (Okáli 1982).

Snahy o ochranu přírody v období monarchie

Od roku 1909 až do konce první světové války byl profesorem reálky v Příbrami. V průběhu

těchto deseti let provedl podrobný faunistický průzkum širšího okolí Příbrami a speciálně se zaměřil na masiv Brd. Prof. Roubal nejen znal dokonale hmyz, ale byl i dobrým botanikem, mykologem, ornitologem a v první řadě ekologem. V době, kdy se většina entomologických prací zaměřovala na hledání taxonů nových pro území a na sledování proměnlivosti, publikoval cenné aut/syn/ekologické studie. Toto poznání vztahů mezi organismy a jejich prostředím přivedlo J. Roubala k potřebě ochrany přírody. Zejména prosazoval zachování rozsáhlých částí přírody. Aktivně vystupoval proti vytvoření vojenského prostoru v Brdech a navrhoval zde zřídit alespoň částečnou rezervaci (Roubal, Štorkán 1924), navrhoval ochranu přirozených či přírodě blízkých lesů Křivoklátska a obecně zachovávání zbytků pralesních porostů a senescentních stromů v lesích (Roubal 1915).

V roce 1914 byl prof. Roubal na V. sjezdu českých přírodopytců, lékařů a inženýrů jedním z několika řečníků, kteří pozvedli svůj hlas za ochranu přírody naší vlasti (Veselý 1956). Při svých přednáškách a v odborných i popularizačních statích J. Roubal opakovaně kritizoval neudržitelné způsoby hospodaření. Takto nadčasově pranýřoval intenzifikaci lesnictví: „... pěstují se lesy monotónní; zasahuje se do poměrů vodních; ... nanejvýš fatální ovšem jest chorobná mánie, zvlášť poslední doby,

Obr. 2 Zdařilá karikatura Jana Roubala od kolegy J. Hofmana, považovaného za zakladatele slovenské státní ochrany přírody z r. 1937. Reprofoto originálu uloženého v Muzeu Městyse Chudenice, Pavel Pešout

sázeti jen to, co rychle roste ..., vidíme to na zátopách smrkových. Smrkové kultury se sází všude, protipřirozený kult smrku má svůj pendant v děsných epidemiích ipidů a mnišky.“ (Roubal 1915).

Ochranu přírodních hodnot a kulturních vnímal jako jeden celek (Hofman a kol. 1921). Byl proto též zakládajícím a dlouholetým členem Klubu za starou Prahu (Anonymus 1925).

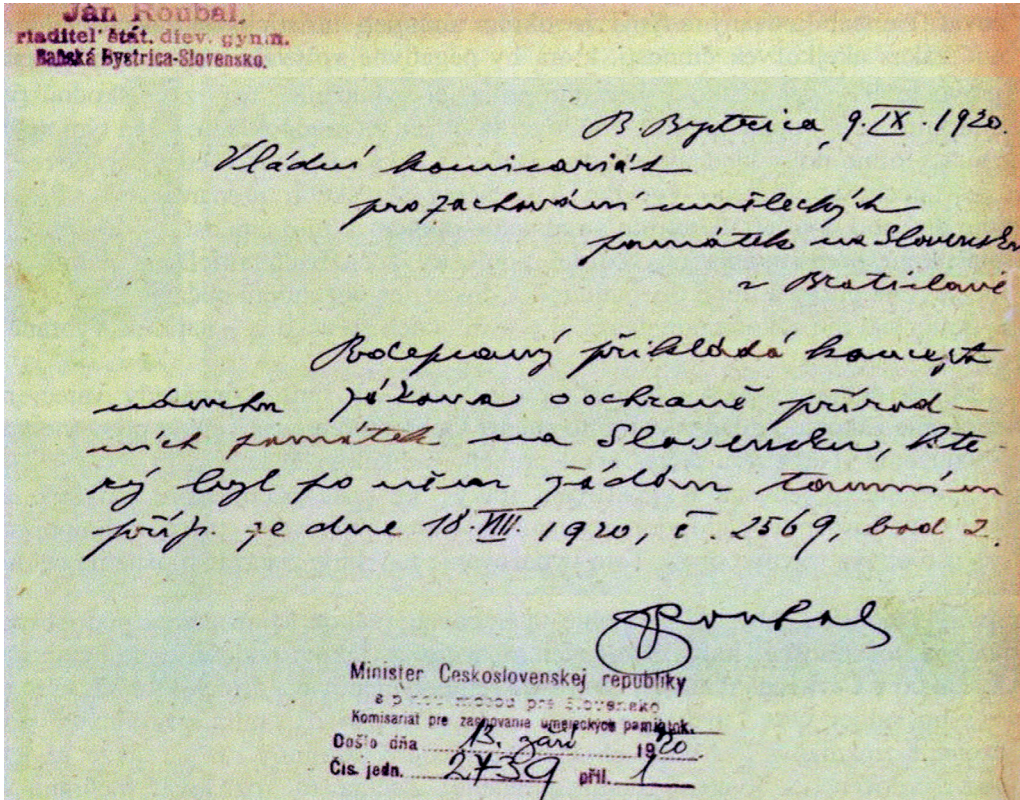
Průkopník ochrany slovenské přírody

V roce 1919 přichází velký zlom v Roubalově životě, když byl ustanoven ředitelem Státního reformního reálného dívčího gymnázia Karola Kuzmányho v Banské Bystrici. Odstěhoval se tam s celou rodinou a působil až do počátku druhé světové války. Během dvacetiletého pobytu provedl entomologické průzkumy mnoha území na Slovensku a Podkarpatské

Rusi. Velkou měrou se zasloužil o organizaci přírodovědného výzkumu na Slovensku. Byl místopředsedou Přírodovědné sekce Matice slovenské, členem Přírodovědné sekce učené společnosti v Bratislavě, členem výboru pro výzkum Damänovských jeskyní atd. Výsledky svých pozorování a výzkumu shrnul do množství odborných statí a zejména do jedinečné třídílné monografie Katalog Coleopter Slovenska a Východních Karpat. Svou entomologickou sbírku, unikátní v evropském měřítku, věnoval Slovenskému národnímu muzeu v Bratislavě (Okáli 1961).

Po celý čas prožitý na Slovensku se Roubal aktivně věnoval ochraně přírody. Byl jedním z nejbližších spolupracovníků Dr. Jana Hofmana, zakladatele slovenské státní ochrany přírody (Stockmann 2010), se kterým začal spolupracovat hned v r. 1919, a stal se také jedním z prvních konzervátorů ochrany přírody³. První materiál v archivních položkách Vládního komisariátu pro ochranu památek na Slovensku věnovaný ochraně přírody je „Návrh zákonov na ochranu prírodných pamiatok na Slovensku“ z 31. srpna 1920 z pera právě Jana Roubala (viz obr 3.). Jde na svou dobu o výjimečný počín; návrh předpokládá ochranu přírodního rázu karpatských pohoří, v lese zákaz zavádění nepůvodních druhů dřevin a holosečí a naopak podporu přirozeného zmlazení, ochranu horských bystřin vč. břehových porostů, ochranu jeskyní a významných stromů a jejich skupin. Obsahuje návrhy v oblasti ochrany druhů rostlin (vč. zákazu obchodování s nimi) a živočichů – speciálně se věnuje omezení výkonu práva myslivosti a preparátorství. Navrhuje územní ochranu cenných lokalit, vyjmenovává části území Slovenska, které je třeba vyhlásit za národní parky. Vybrané cenné lokality, jeskyně i stromy navrhuje vykoupit do státního vlastnictví (Stockmann 2013). Jan Roubal se účastnil normotvorby i v dalších oblastech souvisejících s přírodou, např. přípravy loveckého zákona či zákona proti týrání zvířat, prosazoval také opatření na ochranu dravců (Roubal 1938).

V roce 1920 Jan Roubal předložil Ředitelství státních lesů a statků v Banské Bystrici historicky první návrh na zřízení přírodní rezervace v Nízkých Tatrách. Na vypracování dalšího návrhu na ochranu Nízkých Tater se podílel jako jeden ze dvou autorů v letech 1934–1936 na výzvu Státního referátu na ochranu památek na Slo-

Obr. 3 Autorem prvního návrhu zákona o ochraně přírody na Slovensku je Jan Roubal. Koncept odevzdal v roce 1920. Zdroj Stockman 2013

Obr. 4 Hrob Jana Roubala na hřbitově v Chudenicích. Foto Pavel Pešout

vensku. Svou práci shrnuli v samostatné brožuře, kde Jan Roubal publikoval řadu nadčasových úvah, např. „*Mať snáď len enklávy toho-oného*

druhu, alebo tej onej biocenózy by bolo viacej menej iluzórne, keďže u mnohých ide o druhy zvyknuté na širší biotop, druhy značne mobilné

etc.“(Stockmann 2013). Roubal byl členem komise pro založení národního parku Pieniny, která jeho přípravu dokončila 31. 8. 1930⁴. Již na počátku dvacátých let navrhl zřízení rezervace také ve Vysokých Tatrách. Proto byl v r. 1933 jmenován členem Přípravné komise pro zřízení národního parku ve Vysokých Tatrách (Koreň 2009), ustavené vládou ČSR⁵. V roce 1923 inicioval ochranu jeskyní ve Slovenském krasu a účastnil se přípravy řady dalších rezervací, např. Šúr či Ptačí rezervace na Dunaji.

Jan Roubal založil první ochranářský spolek na Slovensku, byl jím Spolok na ochranu přírodních pamiatok a proti týraníu zvierat v Banské Bystrici (později zjednodušeně Spolok okrašľovací a ochranný), který vznikl 19. 10. 1927 za účasti 35 předních činitelů města. K odůvodnění vzniku tohoto spolku J. Roubal řekl: „*Kedykoľvek človek porušil rovnováhu prírodných síl, zle obišiel; tak jednostranným hospodárstvom lesným sa rozmnožila v Čechách mniška a bola by znivočila všetky lesy... Treba nájsť kompromis medzi nevyhnutnými hospodárskymi požiadavkami a potrebou zachovania prírodnej krásy. Je proto nevyhnutné na Slovensku zriadiť spolok, ktorý všetkými možnými prostriedkami bude prírodu chrániť.*“ Dosah spolku už od počátku byl díky Roubalovi celostátní a spolek se angažoval v mnoha oblastech: v ochraně volně rostoucích dřevin, krajiny a druhové ochraně. Jednal se státními orgány o zákazu trhání a prodeje vzácných druhů rostlin, zákazu lovu do želez a košů, lovu volně žijících zvířat za účelem jejich preparace pro školní výuku, lovu žab atd. ⁶ (Burkovský 2015). Inicioval začlenění ochrany přírody do školních osnov základních škol napříč předměty.

I když své úsilí vnímal Jan Roubal jako velmi obtížné: „*Pod Karpatami je práce pro ochranu přírody strastiplná, namnoze beznadějná*“ (Roubal 1938), vykonal pro poznání a ochranu přírody na Slovensku dílo obdivuhodného rozsahu. Přestože pouze dobrovolný spolupracovník Státního referátu pro ochranu památek, stal se nesporně, spolu s J. Hofmanem, nejvýznamnější prvorepublikovou osobností ochrany slovenské přírody.

Návrat do Čech

V důsledku politických změn musel bohužel Slovensko v prosinci 1938 nedobrovolně opustit, stejně jako J. Hofman. V roce 1939 Jan

Obr. 5 Obrázek Jana Roubala v Lánské oboře. Zdroj archiv Muzea městyse Chudenice

Roubal obdržel osvědčení od ministra školství a národní osvěty o své dosavadní činnosti v ochraně přírody a o uložení úkolu studovat systematicky chráněná území, přičemž „všechny úřady státní, samosprávné i soukromé, jakož i vlastníci velkostatků se žádají, aby jmenovanému vyšli všemožně vstříc a usnadnili mu vykonání svěřeného úkolu“⁷. Poté působil jako externí spolupracovník Oddělení ochrany přírody na Ministerstvu zemědělství a lesnictví, kam ochrana přírody v období druhé světové války kompetenčně spadala (Pešout 2019). Byl také členem Komise pro ochranu přírody při 1. odboru České akademie technické. V té době se zaměřoval na průzkum hodnotných lokalit pražského okolí, Českého krasu a dalších. Od 1. 1. 1940 byl J. Roubal konzervátorem Památkového úřadu v Praze pro politické okresy Jílové, Kralupy nad Vltavou a Praha-venkov pro ochranu přírodních památek (Pecina 1982). Pokračoval ve svém osvětovém působení, veškeré jeho zoologické práce byly prodchnuty ideou ochrany přírody (Maximovič 1940). Jedním z jeho zásadních pojednání v této době je příspěvek k ochraně ptactva, kde analyzuje hlavní příčiny úbytku ptáků v naší krajině. Spatřuje je hlavně v intenzifikaci zemědělství, úpravách vodního režimu krajiny, upozorňuje také

Obr. 6 Jan Roubal s entomologem Ludvíkem Hoberlandtem v roce 1965. Foto archiv S. Benedikta

na zabíjení ptáků na elektrických vedeních atd. (Roubal 1941).

Po osvobození se opět stal konzervátorem pro ochranu přírody ve stejných okresech, tentokrát již jmenovaným Ministerstvem školství a osvěty. Zájmy ochrany přírody Roubal prosazoval i v Ústředí vědeckých pracovníků při Čs. národní radě badatelské (od r. 1952) a později ČSAV, samozřejmě též v entomologické společnosti. Pokračoval v průzkumu mnoha lokalit v Čechách i na Moravě, např. sepsal a k ochraně doporučil vzácné druhy převážně stepních motýlů a brouků na Znojemsku (Blatný 1950).

V roce 1955, po neúspěšné snaze o prosazení územní ochrany cenných lokalit v Povltaví, Jan Roubal na konzervátorskou funkci rezignoval (Pecina 1982). Ve své kritice ničení cenných přírodovědných lokalit však neustal. Například v roce 1967 publikoval příspěvek upozorňující na škodlivé odvodňování a „agrarizaci“ černav v Polábí a kanalizaci řeky (Roubal 1967). Aktivní byl do posledních chvil – ještě v r. 1970 konzultoval výukový materiál pro školy okresu Klatovy věnovaný ochraně přírody (Čížek 1970).

Jan Roubal zemřel 23. října 1971 a je pohřben v rodných Chudenicích (viz **obr. 4**).

Poděkování:

Za zapůjčení archivních dokumentů děkuji správci Muzea městyse Chudenice Ludvíku Prouzovi, kde je instalována expozice profesora Jana Roubala (Benedikt 2009). Za pročtení a připomínky k textu Pavlu Bezděčkovi z Muzea Vysočiny Jihlava.

Seznam literatury je připojen k webové verzi článku na www.casopis.ochranaprirody.cz

Poznámky:

- 1) Zde je též uvedena téměř úplná bibliografie prof. Jana Roubala.
- 2) V roce 1907 se oženil s Marií Hradeckou z Pacova, s níž vychoval tři dcery.
- 3) Pro okresy Banská Bystrica, Kremnica, Zvolen, Lučenec a Modrý Kameň.
- 4) Vyhlášen byl 17. 6. 1932.
- 5) Komise pracovala až do r. 1938, kdy byl dokončen návrh vládního usnesení o zřízení parku. Bohužel politické události, které vyústily v rozbití Československa, znemožnily projednání materiálu.
- 6) Spolek ustal v činnosti po odchodu J. Roubala do Čech. Po čtvrtstoletí se od r. 1964 stal nástupcem tohoto spolku Zbor ochráncov prírody, který se v r. 1969 změnil na Slovenský zväz ochráncov prírody.
- 7) Dopis Ministerstva školství a národní osvěty č. j. 27.864/39-IV-1. z 22. února 1939.